

مجموعه آموزشی سگو

فنون

10

Sakkoo_edu2

Sakkoo_edu

درس اول

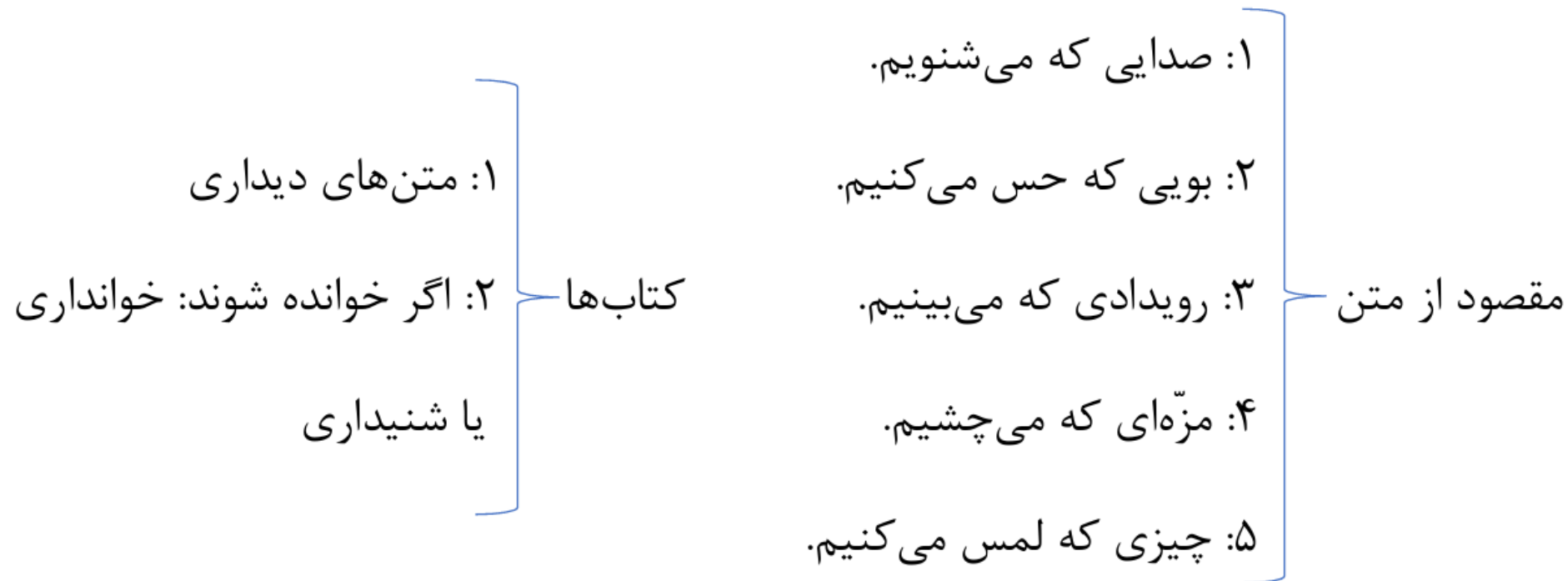
مبانی تحلیل متن

مطالب حفظی مهم این درس:

۱: هرچیزی که ذهن انسان را به پویایی در آورد **متن** است.

۲: مقصود از متن ← تنها نوشته‌های روی کاغذ و کتاب نیست.

مقصود از متن در کتاب علوم و فنون ادبی ← آثار شعر و نثر فارسی

۱: خوانش

۲: شناسایی و استخراج نکات زبانی

۳: شناسایی و استخراج نکات ادبی

۴: شناسایی و استخراج نکات فکری

۵: نتیجه‌گیری و تعیین نوع

نکات مهم در تحلیل متن

نخستین گام رویارویی متون ← خواندن دقیق متن

نکته مهم پیش از خوانش ← نگاهی کلی به متن از آغاز تا انجام برای کشف **لحن** و **آهنگ**

قدیمی‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی ← یونان باستان

۱: حماسی

۲: غنایی

۳: نمایشی

۴: تعلیمی

این تقسیم‌بندی مبتنی بر **شعر** بود
و جنبه **محتوایی** داشت.

۱: زبانی ← هرچیز که مربوط به زبان یک نوشته بشود، از قبیل بررسی کلمات، لغات و واژگان یک متن، فارسی یا غیر فارسی بودن زبان، سخت یا ساده بودن زبان، کهنه یا نو بودن واژگان، ساختار جملات، کوتاهی یا بلندی جملات، دستور زبان و نوع زبان به کار رفته در متن.

بررسی

۲: ادبی ← بررسی قالب‌های شعری (مثنوی، غزل، قصیده، دوبیتی و ...)، بررسی

قلمروهای

آرایه‌های ادبی (تشبیه، جناس، استعاره، کنایه و ...) و بررسی عروض و قافیه

ادبیات

۳: فکری ← بررسی نوع ادبی (تعلیمی، غنایی، حماسی، عرفانی و ...)، بررسی

اندیشه و فکر شاعر یا نویسنده، بررسی معنا و مفهوم نوشته، بررسی موضوع متن و

اندیشه جاری در متن

سوالیات

۱: نکات زبانی نمونه‌های زیر را بررسی نمایید.

کفرش همه ایمان شد، تا باد چنین بادا

معشوقه به سامان شد تا باد چنین بادا

باز آن سلیمان شد، تا باد چنین بادا

ملکی که چریشان شد از شومی شیطان شد

غم‌خواره یاران شد، تا باد چنین بادا

یاری که دلم خستی، در بر رخ ما بستی

عالم شکرستان شد، تا باد چنین بادا

زان خشم دروغینش، زان شیوه شیرینش

عیدانه فراوان شد، تا باد چنین بادا

عید آمد و عید آمد، یاری که رمید آمد

«و این ضحاک را اژدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بر رسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود و آن را به زیر جامه اندر داشتی و هرگاه که جامه از کتف برداشتی، خلق را به جادوی چنان نمودی که این دو اژدهاست، و از این قبل، مردمان از او بترسیدندی و عرب او را ضحاک گفتند.»

۲: جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

الف) هر چیزی که ذهن انسان را به پویایی در آورد است.

ب) نخستین گام رویارویی با متون است.

۳: صحیح یا غلط بودن موارد زیر را مشخص کنید.

الف) تقسیم‌بندی انواع ادبی در یونان باستان مبتنی بر نثر بود و جنبهٔ محتوایی داشت.

ب) مقصود از متن فقط نوشته‌های روی کاغذ نیست.

۴: به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف) چه عاملی پیش از خوانش متن اهمیت دارد؟

ب) تقسیم‌بندی انواع ادبی در یونان باستان به چند دسته تقسیم شد؟ آنها را نام ببرید.

درس دوم

سازه ها و عوامل تاثیر گذار

در شعر فارسی

مطالب حفظی مهم این درس:

شعر و موسیقی برای **برانگیختن حس و حال عاطفی** به کار می‌روند.

نخستین عامل پیدایی شعر **عاطفه** است.

شاعر برای انتقال عاطفه خود به دیگران از **زبان** کمک می‌گیرد.

وزن و آهنگ به انتقال بهتر عاطفه و احساس کمک می‌کند.

پس از عاطفه، مهم‌ترین و مؤثرترین عامل **وزن** است.

وزن در شعر جنبهٔ تزئینی **ندارد** بلکه جزو **طبیعت شعر** است.

وزن، ادراکی است که از احساس **نظم** حاصل می‌شود.

وزن امری **حسی** است و بیرون از ذهن کسی که آن را درمی‌یابد وجود **ندارد**.

توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن، سبب کشف **لحن** می‌شود.

۱: لحن و آهنگ شاد:

«ای سرخوشان ای سرخوشان آمد طرب دامن کشان بگرفته ما زنجیر او بگرفته او دامن ما»

۲: لحن و آهنگ غمگین:

«ای دل ز جان درای که جانان پدید نیست با درد او بساز که درمان پدید نیست»

۳: لحن و آهنگ حماسی:

«زره لخت لخت و قبا چاک چاک سر و روی مردان پر از گرد و خاک»

۴: لحن و آهنگ تعلیمی:

«با مادر خویش مهربان باش آماده خدمتش به جان باش»

تناسب و ہم سوپی عاطفہ و آہنگ

«مرده بدم، زنده شدم، گریه بدم، خنده شدم دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم»

عاطفه ← شاد / آهنگ و موسیقی ← شاد

«ای ساربان آهسته ران کارام جانم می رود وان دل که با خود داشتم با دلستانم می رود»

عاطفه ← غمگین / آهنگ و موسیقی ← غمگین

عدم تناسب و هم‌سویی عاطفه و آهنگ:

«این همه محنت که فرا پیش ماست اینت صبورا که دل ریش ماست»

عاطفه ← غمگین / آهنگ و موسیقی ← شاد

«شادم که از کلّ جهان تنها تو را دارم، ببین این عشق ما را ساخته، تنها تو را خواهم، همین»

عاطفه ← شاد / آهنگ و موسیقی ← غمگین

سوالیات

۱: صحیح یا غلط بودن عبارات زیر را مشخص کنید.

الف) اساسی‌ترین عامل پیدایی شعر، وزن است.

ب) وزن امری حسی است و بیرون از ذهن کسی که آن را در می‌یابد وجود ندارد.

۲: جاهای خالی را با کلمات مناسب تکمیل نمایید.

الف) توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن، سبب کشف می شود.

ب) ادراکی است که از احساس نظم حاصل می شود.

۳: فضای عاطفی و لحن سروده‌های زیر را مشخص کنید.

الف) بیا تا همه دست نیکی بریم جهان جهان را به بد نسپریم

ب) زین درد خون گریست سپهر و ستاره هم خون گشت قلب لعل و دل سنگ خاره هم

ج) تا خار غم عشقت، آویخته در دامن کوتاه‌نظری باشد، رفتن به گلستان‌ها

د) ز تیغ دلیران هوا شد بنفش برفتند با کاویانی درفش

درس سوم

واج آرایي و واژه آرایي

واج آرای: تکرار محسوس یک واج (صامت یا مصوت) به صورتی که این تکرار موجب افزایش آهنگ و موسیقی شعر شود.

نکته: واج آرای صامت‌ها از مصوت‌ها محسوس‌تر است.

نمونه:

«ریاست به دست کسانی خطاست که از دستشان دست‌ها بر خداست»

واج‌آرایی «س» و «ت»

«آن ابر درربار ز دریا که برآمد پر کرده ز دُرّ و درم و دانه دهان را»

واج‌آرایی «ر» و «د»

شب است و شاهد و شمع و شراب و شیرینی غنیمت است چنین شب که دوستان بینی»

واج‌آرایی «ش»

«خیزید و خز آرید که هنگام خزان است باد خنک از جانب خوارزم وزان است»

واج آرایی «خ»، «ز» و «آ»

میان ماه من تا ماه گردون تفاوت از زمین تا آسمان است»

واج آرایی «م»

«ملکا مها نگارا صنما بتا بهارا متحیرم ندانم که تو خود چه نام داری»

واج آرایی «آ»

واژه‌آرایی (تکرار): تکرار یک کلمه در بیت در یک لفظ، نوشتار و معنا.

نمونه:

«به دریا بنگرم دریا تو بینم به صحرا بنگرم صحرا تو بینم»

واج‌آرایی کلمات «دریا»، «بنگرم»، «تو»، «صحرا» و «بینم»

«چه مبارک است این غم که تو در دلم نهادی به غمت که هرگز این غم ندهم به هیچ شادی»

واژه‌آرایی کلمه «غم»

آری بخند، یکسره با این و آن بخند»

«ای خندهات تجلی غم، بی‌امان بخند

واژه‌آرایی کلمه «بخند»

ز عیب کسان بر نخواند بسی»

«چو عیب تن خویش داند کسی

واژه‌آرایی کلمه «عیب»

روز فراق را که نهد در شمار عمر»

«بی‌عمر زنده‌ام من و این بس عجب مدار

واژه‌آرایی کلمه «عمر»

«پای استدلالیان چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود»

واژه‌آرایی کلمات «پا»، «چوبین» و «بود»

«گوشه گرفتم ز خلق و فایده‌ای نیست گوشه چشمت بلای گوشه‌نشین است»

واژه‌آرایی کلمه «گوشه»

«نه من ز بی‌عملی در جهان ملولم و بس ملامت علما هم ز علم بی‌عمل است»

واژه‌آرایی کلمه «عمل»

سوالیات

۱: در نمونه‌های زیر، واج‌آرایی و واژه‌آرایی‌ها را مشخص کنید.

الف) ای داد به داد دل ما کس نرسید از بس که بلند بود داد دل ما

ب) دل نیست کبوتر که چو برخاست نشیند از گوشهٔ بامی که پریدیم، پریدیم

ج) گر اظهار پشیمانی کند گردون مشو ایمن که بدعهد از پشیمانی، پشیمان زود می‌گردد

د) از ننگ چه پرسى كه مرا نام ز ننگ است وز نام چه پرسى كه مرا ننگ ز نام است

هـ) گرم بازآمدى محبوب سيم‌اندام سنگين دل گل از خارم برآوردى و خار از پا و پا از گل

(و) دل اگر خداشناسی همه در رخ علی بین به علی شناختم من به خدا قسم خدا را

(ی) پیش از اینت بیش از این اندیشه عشاق بود مهرورزی تو با ما شهره آفاق بود

درسی اول

تاریخ ادبیات پیشی از اسلام و قرن های اولیه هجری

در ایران پیش از اسلام، آثار ادبی- فرهنگی قرن‌ها **سینه به سینه** حفظ می‌شده است.

مثال ← کتاب اوستا (این کتاب را موبدان برای اجرای مراسم دینی از حفظ می‌خواندند تا سرانجام در زمان **ساسانیان** به نگارش درآمد.

۱: فارسی باستان

۲: فارسی میانه

۳: فارسی نو (دری

دسته‌بندی زبان‌های ایرانی

۱: دوره رواج: زمان هخامنشیان (۵۳۹ ق.م تا ۳۳۰ ق.م)

۲: آثار به جا مانده: نامه‌ها و فرمان‌های شاهان هخامنشی

۳: خط: میخی

فارسی باستان

فارسی } ۱: پارتی
میانه } ۲: پهلوی

فارسی میانه } ۱: دوره رواج: اشکانیان تا اوایل ساسانیان
(پارتی) } ۲: منطقه رواج: شمال و شمال شرقی ایران

فارسی پهلوی

۱: دوره رواج: دوره ساسانی

۲: نام دیگر: فارسی **میانه** (چون بین دوران فارسی باستان و فارسی نو بوده)

۳: آثار تألیف شده به این زبان: آثار **دینی** زردشتی

۴: یادگار زیران ← رساله کوچکی که آنرا در زمره آثار غیر دینی قرار می‌دهند اما **رنگ و بوی دینی دارد**.

- ۵: آثار منظوم و منثور این زبان از بین رفته اما **ترجمه** عربی و فارسی آنها باقی مانده مانند: **هزار و یکشب** و **کلیله و دمنه**
- ۶: اشعار کمی به زبان پهلوی در دست است.
- ۷: آنچه از شعر پهلوی مانده دچار **تحریف** شده.
- ۸: قطعات شعری باقی مانده زبان پهلوی: بازمانده اشعار **تعلیمی** و **اخلاقی**.
- ۹: این قطعات شعری در میان اندرزنامه‌های **منثور** جای دارند.
- مثل **درخت آسوریک** و **یادگار زریران** که هر دو اصل **پارتی** دارند.

۱: دوره رواج: پس از ورود اسلام به ایران	فارسی
۲: بهره‌گیری از الفبای عربی با کنار گذاشتن آواهای این زبان	
۳: پس از برافتادن ساسانیان ← طاهریان نخستین دولت اسلامی ایران بودند.	نو
۴: دری ← زبان درباری سامانیان، زبان محاوره و مکاتبه مقامات دولتی بود.	(دری)
۵: منطقه رواج: شرق و شمال شرقی ایران	

۱: تألیف آثار فراوان به زبان‌های فارسی، عربی و پهلوی	سه قرن
نخست
هجری
۲: در آغاز قرن سوم، ابتدا دولت نیمه‌مستقل طاهری و سپس دولت مستقل صفاری به وجود آمدند.	
۳: یعقوب لیث صفاری با زبان عربی آشنایی نداشت و اجازه کاربرد این زبان را نمی‌داد.	

- قرن چهارم
- ۱: قرن چهارم: دوره غلبه، رواج، حفظ و ارائه آداب و رسوم ملی.
 - ۲: پایه‌های حماسه ملی به زبان فارسی در این قرن گذاشته شد.
 - ۳: دوره **طلایی** همراه با شکوفایی روح ایرانی.
 - ۴: دانشمند این دوره ← زکریای رازی / شاعر این دوره ← فردوسی

قرن چهار و نیمه اول قرن پنج

۱: مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی ایران و دوره ترقی در همه زمینه‌های علمی

۲: نظم و نثر فارسی در این دوران شکوفا شد.

۳: در آغاز این دوره، سامانیان روی کار آمدند و رسوم کهن فرهنگی ایران را رواج دادند

۴: در زمان سامانیان، **بخارا** عمده‌ترین مرکز فرهنگی ایران بود.

۵: درخشش سامانیان با شکست از ترکان آل افراسیاب به تیرگی گرایید.

۶: خراسان ابتدا به دست **سبکتگین** و بعد پسرش **محمود** افتاد.

۷: سلسله غزنوی در سال ۳۵۱ در **غزنه** تشکیل شد.

۸: تا پایان سلطنت **مسعود**، دربار غزنویان پر از شاعران فارسی‌گوی بود.

۹: شعرای درباری غزنوی ← **عنصری**، **فرخی** و **منوچهری** (تربیت‌یافته اواخر سامانیان)

۱۰: **ابن سینا** در همه علوم روزگار خود تبهر داشت و به فارسی و عربی شعر می‌سرود.

۱۱: آغاز این دوره ← اوج حاکمیت سامانیان ← عصر اندیشه استقلال ملی ایرانیان

۱۲: امرای سامانی با ضرورت تألیف بر زبان فارسی به دنبال استقلال بودند.

۱۳: بسیاری از اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید، از راه ترجمه متون عربی، وارد زبان فارسی دری می‌شود.

۱۴: در آغاز این دوره بسیاری از دانشمندان، آثار خود را به عربی می‌نویسند ← زیرا می‌خواهند در سرتا سر اسلام، خوانندگان بیشتری داشته باشند.

شعر قرن چهار و نیمه اول قرن پنج

۱: سادگی و روانی کلام

۲: شاعران به واقعیات بیرونی نظر داشتند.

۳: مفاهیم ذهنی آنها از قلمرو تعالیم کلی اخلاقی فراتر نمی‌رفت.

۴: **رودکی** ← پدر شعر فارسی (زیرا شعر پارسی به دست او بنیاد نهاده شد).

۵: رایج‌ترین انواع شعر در این دوره ← **حماسی، مدحی و غنایی**

۶: حماسه ملی ایران و شعر حماسی، با **فردوسی** به اوج رسید.

- ۷: شعر مدحی و مدیحه‌سرایی ← به پیروی از شعر عربی معمول گشت. اول
- ۸: شعر حکمی و اندرزی، در این دوره ظاهر شد و در دوره **سلجوقیان** به پختگی رسید.
- ۹: شعر **غنایی** با **رودکی** و **شهید بلخی** استحکام یافت
- ۱۰: آوردن نصیحت از آغاز قرن ۴ معمول شد و قطعات کوتاهی در این باب سروده شد.
- ۱۱: کسی که قصیده تمام و کمال در موضوع نصیحت سرود ← **کسایی مروزی**
- ۱۲: کسی که راه کسایی را ادامه داد ← **ناصر خسرو**
- ۱۳: داستان‌سرایی، قصه‌پردازی و آوردن مثل در شعر، از این دوره آغاز شد.

نثر قرن چهار و نیمه اول قرن پنج

۱: در عهد سامانی، نثر هم مانند شعر گسترش پیدا کرد.

۲: نثر این دوره ساده و روان است.

۳: موضوعات رایج نثر این دوره ← حماسی، ملی و تاریخی

۴: هنوز آوردن اصطلاحات علمی، اشعار و امثال در آن رایج نشده.

کتاب های شرق قرن چهار و نیمه اول قرن پنج

۱: سال تألیف: ۳۴۶

۲: مؤلف: عدّه‌ای از دانشوران خراسان

۳: موضوع کتاب: تاریخ گذشته ایران

۴: امروزه تنها چند صفحه از مقدمه آن باقی مانده.

شاهنامه

ابومنصوری

۱: نویسنده اصل تفسیر: محمد بن جریر طبری

۲: زبان اصل تفسیر: عربی

۳: جمعی از دانشمندان آن زمان این کتاب را به فارسی ترجمه کردند.

ترجمه

تفسیر

طبری

۱: اصل کتاب: تاریخ الرّسل و الملوک اثر محمدبن جریر طبری

۲: ابوعلی بلعمی به دستور منصور بن نوح سامانی آن را به فارسی برگرداند.

۳: نویسنده در حین ترجمه، اطلاعاتی راجع به تاریخ ایران به کتاب افزود و آن را

به صورت اثری مستقل در آورد.

تاریخ

بلعمی

سوالیات

۱: جاهای خالی را با کلمات مناسب تکمیل کنید.

الف) آثار تألیف شده به زبان پهلوی، هستند.

ب) شعر غنایی با و استحکام یافت.

ج) در آغاز قرن ۳، دولت نیمه مستقل و سپس دولت مستقل پدید آمد.

د) در زمان سامانیان، عمده‌ترین مرکز فرهنگی بود.

۲: صحیح یا غلط بودن عبارات زیر را مشخص کنید.

الف) رایج‌ترین انواع نثر قرن چهارم، حماسی، مدحی و تاریخی بود.

ب) شاران قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم بیشتر به واقعیات درونی نظر داشتند.

ج) موضوع کتاب شاهنامه ابومنصوری، تاریخ گذشته ایران است.

د) نخستین کسی که قصیده تمام و کمال در باب موعظه سرود، ناصر خسرو بود.

۳: به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف) رایج‌ترین انواع شعر قرن ۴ و نیمه اول قرن ۵ چه بود؟

ب) از زبان فارسی باستان برای نگارش چه چیزهایی و با چه خطی استفاده می‌شد؟

ج) شعرای درباری غزنویان را نام ببرید.

د) اشعار به جا مانده از زبان پهلوی چه چیزهایی هستند؟ نمونه‌های آنها را بنویسید.

هـ) منطقهٔ رواج زبان پارتی در کدام منطقه از ایران بود؟

۴: اطلاعات قسمت «الف» را به کتاب قسمت «ب» متصل کنید.

الف	ب
(۱) کتابی که ترجمه فارسی و عربی آن باقی مانده است.	الف) یادگار زریران
(۲) نوشته عده‌ای از دانشوران خراسان در سال ۳۴۶	ب) کلیله و دمنه
(۳) کتابی که اصل پارتی دارد.	ج) شاهنامه ابومنصوری
(۴) کتابی از محمدبن جریر طبری به زبان عربی	د) تاریخ بلعمی
(۵) با افزودن مطالبی به این کتاب، به صورت اثری مستقل در آمد.	ه) تاریخ الرسل و الملوک

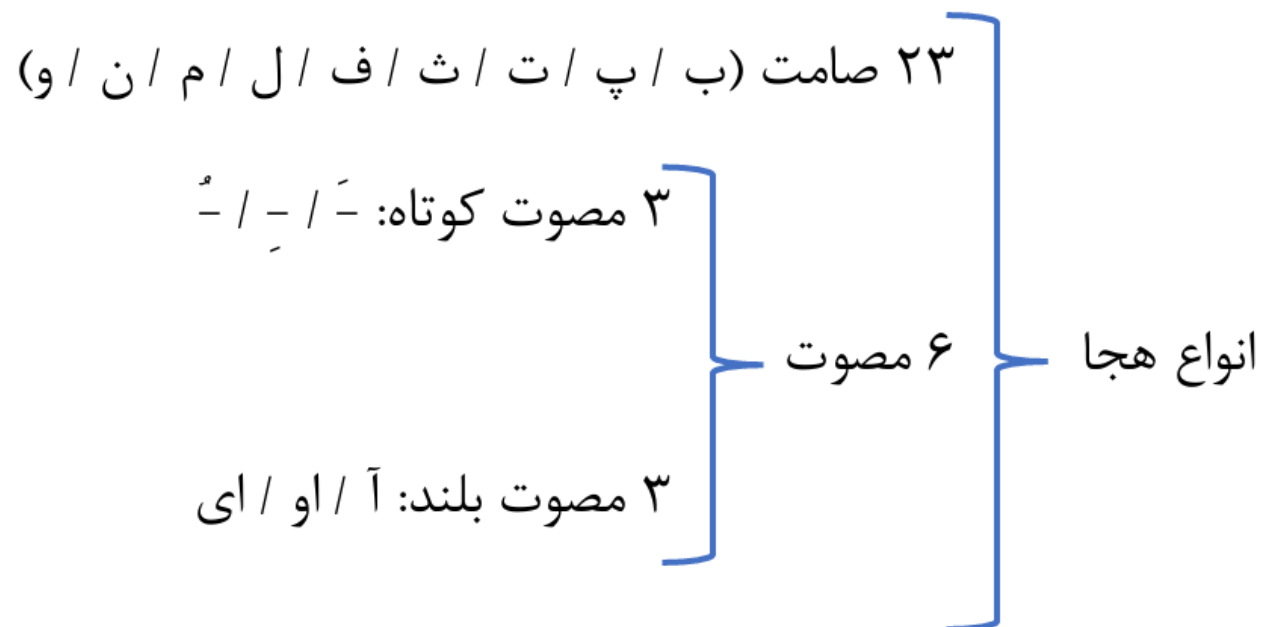

درس پنجم

هماهنگی پارهای کلام

واج: کوچک‌ترین واحد آوایی زبان (حرف صورت نوشتاری واج است)
زبان فارسی دارای ۲۹ واج است.

نوع هجا	محدوده قرار گرفتن (ترکیب)	نشانه	مثال
کوتاه	صامت + مصوت کوتاه	U	تُ، بِ، کِ
بلند	صامت + مصوت کوتاه + صامت صامت + مصوت بلند	—	پَر، مَن، غَم پا، مو، سی
کشیده	صامت + مصوت کوتاه + صامت + صامت صامت + مصوت بلند + صامت صامت + مصوت بلند + صامت + صامت	U_	دَسْتُ، عِشْقُ، مَوْجُ یار، زود، تیغ دوست، نیست، گوشت

۱: مصوت بلند معادل ۲ واج به حساب می آید.

۲: در تقطیع هجایی شعر، با کلمات پنج واجی کاری نداریم و هر موقع به آنها برخوردیم، صامت پایانی آنها را حذف می کنیم.

۳: در تقطیع هجایی شعر، هر هجا را طوری می نویسیم که می خوانیم. مثلاً: خواهر (خاھر)

۴: هیچ هجایی با مصوت آغاز نمی شود و هجاهایی که به ظاهر با مصوت آغاز شده، در ابتدای خود یک همزه دارد. مثل: ایران: $ا + ی + ر + ا + ن$

۵: هر هجا یا بخش تنها یک مصوت دارد و تعداد هجاها بسته به تعداد مصوت هاست.

۶: حروف تشدید دار را به دو واج تقسیم می کنیم. مثال: عیّار: ع + َ + ی / ی + ا + ر

۷: مصوت ها همیشه دومین واج در هر هجا هستند.

۸: در هجاهای کشیده برای سهولت در کار تقطیع، به واج چهارم یک کسره اضافه می کنیم و آن

را معادل دو هجا در نظر می گیریم. مثال: خواب را: خا / ب / را

۹: ن ساکن دار اگر بعد از مصوت بلند قرار بگیرد حذف می شود. مثال: ایران: ای / را

نمونه:

«ای ساربان آهسته ران کارام جانم می‌رود وان دل که با خود داشتم با دلستانم می‌رود»

ای ساربان	نا هس ت را	کارام جا	نم می ر ود
___U	___U	___U	___U
وا دل ک با	خد دا ش تم	با دل س تا	نم می ر ود
___U	___U	___U	___U

سوالیات

۱: ترکیبات زیر را تقطیع کنید و هجاهای هریک را مشخص کنید.

الف) کتابِ خوب: ب) چشم‌انتظاری:

ج) خویشتن‌دار: د) انسان‌نما:

هـ) دریای مهربانی: و) پریشان:

۲: صامت‌ها و مصوّت‌های کلمات زیر را مشخص کنید.

(الف) ورود:

(ب) دانشکده:

(ج) حضرت یحییٰ:

(د) آزادگان

۳: ابیات زیر را تقطیع کرده و علامت هجایی هر یک را مشخص کنید.

الف) من از اینجا به ملامت نروم که من اینجا به امیدی گروم

ب) بلم آرام چون قویی سبکبار به نرمی بر سر کارون همی رفت

ج) بخور تا توانی به بازوی خویش که سعیت بود در ترازوی خویش

درس ششم

سبب و انواع آن

سجع در لغت به معنای آواز کبوتر است و در اصطلاح ادبی، قافیه‌ای است که برای نثرها استفاده می‌شود.

سجع موجب افزایش موسیقی نثرها می‌گردد و آنها را به شعر نزدیک می‌کند.

همانطور که برای به وجود آمدن قافیه حداقل به دو مصراع نیاز داریم، برای به وجود آمدن سجع نیز به **دو جمله** احتیاج است.

همانگونه که قافیه در پایان مصراع قرار می‌گیرد، سجع نیز می‌بایست در **پایان جملات** واقع شود.

عوامل به وجود
آورندهٔ سجع

۱: یکسانی وزن
۲: یکسانی هجای پایانی

انواع سجع:

۱: **سجع متوازی**: زمانی که دو کلمه هم وزن یکسان داشته باشند و هم هجای پایانی آنها

یکسان باشد. مانند: عاشق و صادق / ماهر و قادر / دریاچه و دیباچه

همه کس را عقل خود به کمال می‌نماید و فرزند خود به جمال.

۲: **سجع مطرف**: زمانی که دو کلمه هجای پایانی یکسان داشته باشند اما وزن آنها با هم یکسان

نباشد. مانند: یار و دیدار / مهمان و آسمان / سال و پرتقال

محبت را غایت نیست از بهر آنکه محبوب را نهایت نیست.

۳: **سجع متوازن**: زمانی که دو کلمه با هم هم وزن باشند اما هجای پایانی آنها یکسان نباشد. مانند:

کتاب و اتاق / گیسو و سالم / آرزو و مشتری

ملک بی دین باطل است و دین بی ملک ضایع.

نکته: به جمله ای که سجع داشته باشد، مسجع می گویند.

نکته: ارزش موسیقایی سجع متوازی از دیگر سجع ها بالاتر است.

سجع در شعر:

سجع‌ها علاوه بر نثر، در شعر نیز می‌توانند نمود داشته باشند. گاهی اوقات شاعران برای آهنگین‌تر کردن اشعار خود، در میان مصراع‌ها قافیه می‌آورند و در پایان هر نیم‌مصراع از شعر آنان، قافیه‌ای دیده می‌شود. در این صورت می‌توان گفت که سجع در شعر اتفاق افتاده است. مانند:

«ای دلبر و مقصود ما، وی قبله و معبود ما آتش زدی در عود ما، نظاره کن در دود ما»

«در رفتن جان از بدن، گویند هر نوعی سخن من خود به چشم خویشتن دیدم که جانم می‌رود»

سوالیات

(۱) در نمونه‌های زیر، ارکان سجع را مشخص کرده و نوع آنها را بنویسید.

الف) طالب علم عزیز است و طالب مال ذلیل.

ب) این ریش موسی است مرقّع و آن دلّی فرعون، مرصّع.

ج) یک نفر در حسرت یار سوخت و دیگری در حسرت دیدار.

۲) صحیح یا غلط بودن عبارات زیر را مشخص نمایید.

الف) سجع تنها در نثر دیده می‌شود.

ب) ارزش موسیقایی سجع متوازی بیشتر از دیگر سجع‌هاست.

۳) در بیت زیر ارکان سجع را مشخص نموده و نوع آنها را بنویسید.

«محمل بدار ای ساربان تندی مکن با کاروان کز عشق آن سرو روان گویی روانم می‌رود»

۴) ارکان سجع را در جمله زیر مشخص کنید و نوع سجع را بنویسید.
«فلان را کرم بی‌شمار است ... دارای عزیمی ست متین، و طبیعی کریم.»

(۵) ارزش موسیقایی سجع در کدام عبارت بیشتر است؟

الف) الهی به شناخت تو زندگانیم، به نام تو آبادانیم.

ب) محبت را غایت نیست از بهر آنکه محبوب را نهایت نیست.

ج) دو چیز محال عقل است: خوردن بیش از رزق مقسوم و مردن پیش از وقت معلوم.

۶) آرایه درست را از داخل کمانک انتخاب کنید.

«پشت و پناه سپاه من بود، در دیده دشمنان خار و بر روی دوستان خال.» (سجع متوازی – سجع متوازن)